

It has been fixated that extracurricular activity expands the pedagogical conditions, forms and the technology, which allow us in totality to educate a social personality, to activate the interests and needs in mastering the various ways of design activity for future educational work with different groups of children and youth.

Key words: social education, social personality, design activity, extracurricular educational work, design art, social experience.

Отримано 29.03.2017

УДК 37.013.42 : 376.6

Б. І. Ковбас
О. Л. Протас
O_C@ukr.net

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ ІЗ СІМЕЙ, ПОСТРАЖДАЛИХ У ХОДІ АТО

Ковбас Б. І., Протас О. Л. Соціально-педагогічний супровід дітей із сімей, постраждалих у ході АТО. У статті розглянуто особливості сімей, постраждалих у ході АТО, основні проблеми, які можуть спостерігатися у дітей із таких сімей. Встановлено, що до таких сімей відносять: сім'ї, члени яких є учасниками АТО, або ж загинули в ході трагічних подій, сім'ї військовослужбовців, сім'ї, які стали вимушеними внутрішніми мігрантами. Встановлено, що сім'ї з такими дітьми підпадають під статус сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах, тому в роботі з ними необхідно користуватися відповідним законодавством.

Обґрунтовано необхідність допомоги таким дітям та їх сім'ям. Виявлено, що домінуючим видом / технологією роботи з дітьми із сімей, постраждалих у ході АТО є супровід. Представлено аналіз супроводу у соціальному, педагогічному, соціально-педагогічному аспектах. Виокремлено основні ознаки соціально-педагогічного супроводу.

Висвітлено особливості здійснення соціально-педагогічного супроводу дітей із сімей, постраждалих у ході АТО в умовах

загальноосвітнього навчального закладу. Розкрито мету, завдання, принципи, основні компоненти соціально-педагогічного супроводу дітей із цих сімей. Представлено етапи здійснення такого супроводу.

Розглянуто складові змісту соціально-педагогічного супроводу дітей із сімей, постраждалих у ході АТО. Уточнено основні організаційні форми роботи із цими дітьми.

Визначено, що у разі потреби для надання допомоги таким дітям та їх сім'ям, необхідно залучати інших фахівців з різних установ та організацій. Окрім індивідуальної роботи з такими дітьми та їх сім'ями (допомога і соціальна реабілітація відповідно до потреб та проблем), необхідно здійснювати соціальне навчання, залучати до соціально значущої діяльності; надавати соціальну, психологічну, педагогічну та юридичну підтримку; здійснювати консультування. Допомога таким дітям та їх сім'ям має здійснюватися і на рівні держави, соціальних інституцій, спеціальних установ, професіоналів і волонтерів.

Отож, визначено, що соціально-педагогічний супровід є видом / технологією ефективної соціально-педагогічної діяльності, яка забезпечує надання комплексної соціальної, педагогічної, психологічної, правової допомоги дітям та їх сім'ям, сприяє створенню умов для успішного розвитку та соціалізації дітей.

Ключові слова: складні життєві обставини, сім'я, яка опинилася в складних життєвих обставинах, внутрішньо переміщені особи, вимушені внутрішні мігранти, діти із сімей, постраждалих в АТО, травматичний стрес, посттравматичні стресові розлади, супровід, соціальний супровід, педагогічний супровід, соціально-педагогічний супровід.

Ковбас Б. И., Протас О. Л. Социально-педагогическое сопровождение детей из семей, пострадавших в АТО. В статье рассмотрены особенности семей, пострадавших в АТО, основные проблемы, которые могут наблюдаться у детей из этих семей. Установлено, что к таким семьям относятся: семьи, члены которых являются участниками АТО или погибли вследствие трагических событий, семьи военнослужащих, семьи, которые стали вынужденными внутренними мигрантами. Установлено, что семьи с такими детьми подпадают под статус семей, оказавшихся в сложных жизненных обстоятельствах, поэтому в работе с ними необходимо пользоваться соответствующим законодательством.

Обоснована необходимость помощи таким детям и их семьям. Установлено, что доминирующим видом / технологией работы с детьми из семей, пострадавших в АТО является сопровождение. Представлен анализ сопровождения в социальном, педагогическом, социально-педагогическом аспектах. Выделены основные признаки социально-педагогического сопровождения.

Освещены особенности осуществления социально-педагогического сопровождения детей из семей, пострадавших в ходе АТО в условиях общеобразовательного учебного заведения. Раскрыты цели, задачи, принципы, основные компоненты социально-педагогического сопровождения детей из этих семей. Представлены этапы осуществления сопровождения.

Рассмотрены составляющие содержания социально-педагогического сопровождения детей из семей, пострадавших в ходе АТО. Уточнены основные организационные формы работы с этими детьми.

Определено, что в случае необходимости для оказания помощи таким детям и их семьям, необходимо привлекать других специалистов из различных учреждений и организаций. Кроме индивидуальной работы с такими детьми и их семьями (помощь и социальная реабилитация в соответствии с потребностями и проблемами), необходимо осуществлять социальное обучение, привлекать к социально значимой деятельности; оказывать социальную, психологическую, педагогическую и юридическую поддержку; осуществлять консультирование. Помощь таким детям и их семьям должна осуществляться и на уровне государства, социальных институтов, специальных учреждений, профессионалов и волонтеров.

Следовательно, определено, что социально-педагогическое сопровождение является видом / технологии эффективной социально-педагогической деятельности, обеспечивающей предоставление комплексной социальной, педагогической, психологической, правовой помощи детям и их семьям, способствует созданию условий для успешного развития и социализации детей.

Ключевые слова: сложные жизненные обстоятельства, семья, которая оказалась в сложных жизненных обстоятельствах, внутренне перемещенные лица, вынужденные внутренние мигранты, дети из семей, пострадавших в АТО, травматический стресс, посттравматические стрессовые расстройства, сопровождение,

социальное сопровождение, педагогическое сопровождение, социально-педагогическое сопровождение.

Постановка проблеми. На сучасному етапі соціально-політична ситуація на сході України, що за своїми впливами відповідає складним життєвим обставинам, спричинила зростання кількості сімей, постраждалих у ході АТО.

Важливим у таких випадках є соціально-правовий захист і психологічна допомога особам, які зазнали впливу трагічних подій у державі, втратили близьких людей, житло, були змушені покинути свої домівки і стали вимушеними переселенцями.

Події на сході країни торкнулися й дітей, які визнані надзвичайно вразливою категорією населення і в умовах збройних конфліктів потребують особливого захисту. Вони є більш чутливими до впливу несприятливих чинників оточуючого середовища, аніж дорослі.

У дітей із сімей вимушених внутрішніх мігрантів, сімей учасників АТО, військовослужбовців та сімей, члени яких загинули в ході бойових дій на сході країни можуть спостерігатися: невротичні реакції, функціональні розлади, емоційні та поведінкові порушення, проблеми пов'язані із спілкуванням та взаємовідносинами з іншими.

Важливим у таких випадках є допомога дітям в переживанні травмуючих подій, інформація про шляхи відновлення родинних зв'язків, медіація, забезпечення основних прав і свобод, формування толерантного ставлення до них, знаходження способів взаємодії в ситуації розбіжностей у поглядах, визначення їх основних потреб та знаходження ресурсів для задоволення.

Аналіз останніх досліджень. Серед дослідників, які розглядали проблему психологічної і педагогічної допомоги дітям та молоді, які перебували в умовах конфліктного періоду можна виділити таких як: Н. Бочкор, О. Зелеська, Л. Ковальчук, К. Левченко, І. Малкіна-Пих, Т. Рєпнова та ін. Соціальний супровід як оптимальну форму соціальної підтримки людини, яка потрапила у несприятливу життєву ситуацію досліджували: О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, Л. Кулікова, Г. Лактіонова, Л. Оліференко, Ж. Петрочко, І. Пеша, З. Шевців, І. Трубавіна та ін.

Мета статті – розглянути особливості соціально-педагогічного супроводу дітей, із сімей, постраждалих в ході АТО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сім'ї, члени яких є учасниками АТО, або ж загинули в ході трагічних подій, сім'ї

військовослужбовців, сім'ї, які були змушені покинути свої місця через загрозу своєму життю і безпеці і стали вимушеними внутрішніми мігрантами підпадають під статус сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув місце свого проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>].

Закон України «Про соціальні послуги», складними визначає такі життєві обставини, що об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самостійно [<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/966-15>].

Сім'я, що перебуває у складних життєвих обставинах – це сім'я, яка втратила свої виховні можливості через виникнення таких умов, що порушують нормальну життєдіяльність одного або кількох членів сім'ї, наслідки яких вони не можуть подолати самостійно.

Нормативно-правовим підґрунтям організації в закладах освіти соціально-педагогічної допомоги таким дітям є такі документи: Конвенція ООН про права дитини; Загальна декларація прав людини; Конституція України; Закон України «Про охорону дитинства»; Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»; Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», постанови Кабінету Міністрів України № 895 від 21.11.2013 р. «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах», та № 896 від 21.11.2013 р. «Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб)» та інші.

Особливістю сімей, які переселяються із східних областей України є те, що вони потрапляють в інше соціокультурне середовище, що викликає необхідність адаптуватися до нових умов життя.

Важливими характеристиками адаптивних можливостей вимушених внутрішніх мігрантів, які визначають їх поведінкову стратегію в новому соціокультурному середовищі можуть бути пережиті ними емоційні стани з урахуванням їх інтенсивності, тривалості, вікових особливостей, емоційного реагування в умовах стресових ситуацій [6, с. 10].

Діти є активними учасниками чи свідками подій, які відбуваються у суспільстві, тому емоційною реакцією на них, як і у дорослих, можуть бути стресові реакції та стресові розлади.

Діти із сімей учасників АТО, військовослужбовців, або ж члени яких загинули в ході трагічних подій, а також сімей, які були змушені покинути свої домівки через загрозу своєму життю і безпеці, можуть бачити страх і розгубленість батьків, чути їх тривожні чи агресивні висловлювання, через що вони самі переживають стреси та хвилювання за життя та здоров'я батьків, а тому їм необхідна психологічна та соціально-педагогічна допомога.

У більшості випадків дитина не може впоратися із стресом, а наслідки довготривалої дії екстремальних умов можуть проявитися з часом.

Травматичний стрес – це переживання особливого роду, результат особливого взаємодії людини і навколишнього світу. Це нормальна реакція на складні, травмуючі обставини, стан, метушні у людини, яка пережила щось, що виходить за рамки звичайного людського досвіду. В якості стресора в таких випадках виступають травматичні події – екстремальні кризові ситуації, що мають потужний негативний наслідок, ситуації загрози життю для самого себе або значущих близьких. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) – це неспокійна відстрочена реакція на травматичний стрес, здатний викликати психічні порушення [6, с.11].

У випадку відсутності своєчасної допомоги дітям у подоланні наслідків впливу травмуючих ситуацій, спостерігається зниження їх соціальної адаптації, посилення станів депресії, загострення девіантних форм поведінки, розвиток психопатологічних розладів [6, 32].

Аналіз наукової літератури (Н. Бочкор, О. Залеська, Е. Пятницька) дає змогу визначити основні проблеми, які можуть спостерігатися у дітей із сімей, що постраждали внаслідок ситуації в зоні АТО: а) порушення когнітивних процесів; б) невротичні реакції (стресове виснаження, фобічні реакції, порушення сну й апетиту; в) функціональні розлади (регрес поведінки чи психосоматичні

розлади); в) емоційні та поведінкові порушення (реакції протесту, підвищена плаксивість та капризність, часті зміни настрою); г) проблеми пов'язані із спілкуванням (несформованість адекватних соціально-комунікативних навичок, страх і недовіра або агресія і дратівливість, можлива надмірна залежність від думок оточуючих); д) порушення взаємовідносин в сім'ї.

До роботи з такими дітьми та їх сім'ями має забезпечуватися комплексний і водночас індивідуальний підхід відповідно до потреб та особливостей сім'ї. Домінуючою технологією, яка забезпечує ці підходи є супровід.

Супровід згідно з поглядами О. Шпака, Н. Угляренко – це особлива форма здійснення пролонгованої соціальної і педагогічної допомоги в ситуації вибору нового способу життєдіяльності, що на відміну від корекції передбачає не виправлення недоліків і перебудову, а пошук прихованих резервів людини, покладання на її власні можливості [8, с. 5].

За визначенням А. Капської соціальний супровід – вид соціальної діяльності, що є формою соціальної підтримки та передбачає впродовж певного (іноді досить тривалого) терміну надання конкретній особі чи сім'ї комплексу правових, психологічних, соціально-педагогічних, соціально-економічних, соціально-медичних, інформаційних послуг соціальним працівником, а також, у разі потреби, спільно з іншими фахівцями (психологами, педагогами, юристами, медичними працівниками тощо) з різних установ та організацій [4, с. 8].

У *педагогічному аспекті* (М. Губанова, Н. Жемера та ін.) супровід розглядається як метод, що забезпечує створення умов для прийняття суб'єктом оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору.

Г. Курагіна визначає соціально-педагогічний супровід як комплекс превентивних, просвітницьких, діагностичних і корекційних заходів, спрямованих на проектування й реалізацію умов для успішної соціалізації дітей, перспектив їх особистісного росту [5].

Отож соціально-педагогічний супровід – це вид / технологія роботи соціального педагога з особою або сім'єю, які опинилися в складних життєвих обставинах, наслідки яких вони не можуть подолати самотійно, що передбачає надання комплексної соціальної, педагогічної, психологічної, правової допомоги.

Виділяють такі основні ознаки соціально-педагогічного супроводу: 1) комплексність послуг, що надаються; 2) їх тривалий термін; 3) залучення, у разі потреби, до здійснення супроводу інших фахівців, 4) використання потенціалу громади; 5) згода особи на здійснення супроводу та його активна позиція щодо здійснення спільними зусиллями змін на краще [4].

Соціально-педагогічний супровід дітей із сімей, постраждалих в АТО має враховувати особливості дітей та їх сімей та базуватися на індивідуальному підході, вивченні потреб чи проблем дитини та сім'ї і визначенні спільно з ними шляхів подолання проблем.

Враховуючи вищезазначені особливості дітей із сімей, постраждалих в АТО, соціальний педагог розробляє зміст соціально-педагогічного супроводу, слідкує за його виконанням, корегуючи у разі потреби, здійснює його моніторинг і оцінку.

Особливістю соціально-педагогічного супроводу дітей із сімей, постраждалих в АТО у загальноосвітньому навчальному закладі є те, що він має, в першу чергу, превентивний характер; здійснюється протягом усього часу перебування дитини в цьому навчальному закладі.

Метою соціально-педагогічного супроводу дітей із сімей, постраждалих в АТО є створення сприятливих умов, безпечного середовища, необхідних для розвитку і саморозвитку особистості, для задоволення законних інтересів, свобод дітей, реалізації їх права на освіту, розвиток, сприяння виходу особи і сім'ї зі складних життєвих обставин та адаптації до умов оточуючого середовища.

А. Капська вважає, що соціальний супровід, який здійснюється з метою подолання життєвих труднощів, мінімізації негативних наслідків чи розв'язання проблем сім'ї може передбачати :

- 1) здійснення соціальної допомоги, надання соціальних послуг і соціальної реабілітації відповідно до потреб особистості;
- 2) соціальне виховання, що передбачає створення умов та проведення форм роботи, спрямованих на оволодіння загальнолюдськими і соціальними знаннями, набуття соціального досвіду з метою формування соціально-позитивних ціннісних орієнтацій;
- 3) психологічну, соціальну і юридичну підтримку у розв'язанні різноманітних проблем;
- 4) консультування із подолання складних життєвих обставин;
- 5) збереження, підтримку і захист здоров'я членів сім'ї, сприяння у досягненні поставленої мети і розкритті їх внутрішнього потенціалу [4, с. 197].

Враховуючи основні проблеми, які можуть спостерігатися у дітей із сімей, постраждалих в АТО та особливості соціально-педагогічного супроводу, визначимо завдання, які стоять перед соціальним педагогом :

- 1) своєчасне виявлення дітей вищезазначеної категорії, які потребують соціально-педагогічного супроводу;
- 2) оцінка потреб дитини та її сім'ї та їх забезпечення;
- 3) вивчення соціального статусу дітей, впливу соціуму на їх поведінку;
- 4) відвідання дитини вдома, вивчення умов її життя, виховання, розвитку;
- 5) захист прав та інтересів дітей;
- 6) сприяння адаптації дітей в нових умовах; створення сприятливого соціально-психологічного клімату в класі й у навчальному закладі в цілому; сприяння налагодженню взаємин з однолітками, учителями, батьками;
- 7) виявлення та активізація особистісних ресурсів дитини, використання їх для вирішення проблем та швидкої адаптації;
- 8) проведення просвітницької та профілактичної роботи як з дітьми, так і з батьками та педагогічними працівниками, впровадження профілактичних програм, спрямованих на протидію жорстокому поводженню й насильству в освітньому середовищі (навчальних закладах, сім'ї, соціумі);
- 9) формування умінь пережити втрату, моделей безпечної поведінки в ситуації ризику, розвиток важливих життєвих компетенцій, критичного мислення у дітей та дорослих;
- 10) формування у дітей соціально-позитивних ціннісних орієнтацій;
- 11) виявлення інтересів, здібностей дітей, залучення до гурткової роботи;
- 12) оптимізація змісту і форм соціально-педагогічної та правової просвіти педагогічних працівників і батьків, соціального оточення, яке опікується дітьми; забезпечення розвитку психолого-педагогічної компетентності (культури) педагогів, батьків та ін.;
- 13) консультативна психолого-педагогічна допомога сім'ям з подолання життєвих труднощів та проблем;
- 14) надання консультацій та рекомендацій педагогічним працівникам, організація професійної супервізії, методичної підтримки, проведення навчальних семінарів і семінарів з обміну досвідом тощо;

15) здійснення співпраці між навчальним закладом, сім'ями та територіальними місцевими громадами, соціальними службами, застосування міжсекторальної взаємодії до вирішення актуальних питань соціально-педагогічного супроводу дітей із сімей, постраждалих в АТО.

Соціально-педагогічний супровід дітей із сімей, які постраждали у ході АТО має включати: 1) супровід процесу формування і розвитку особистості дитини (створення умов, формування самостійності, умінь орієнтуватися у складній соціальній реальності; вирішенні особистої кризової ситуації життя, пошуку своїх інтересів, відповідної соціальної ролі); 2) супровід середовища формування і розвитку дитини; 3) захист прав дитини; 4) соціальний захист (адресна допомога, у відповідності з індивідуальною життєвою ситуацією дитини, попередження виникнення різних проблем).

Зміст соціально-педагогічного супроводу, слід здійснювати поетапно.

Перший етап – *підготовчий*: визначення особливостей соціальної ситуації дитини, її оточення, діагностика психосоціальних характеристик дитини і середовища, на основі аналізу зібраної інформації формулюється проблема, визначаються потреби, цілі та завдання, прогнозується, моделюється майбутня діяльність, обираються методи й засоби діяльності, розробляється індивідуально-орієнтований план дій щодо вирішення проблем дитини та її соціального супроводу, документуються матеріали.

Другий етап – *реалізації*: забезпечення ефективного вирішення запланованих завдань (виведення зі стану кризи, гарантія соціальної захищеності), випробування запланованих методів та засобів, оцінка їх ефективності; психолого-педагогічне консультування дитини, що включає: 1) підтримку ресурсів емоційно-вольової сфери; 2) інформаційну допомогу (із правового захисту, вирішення проблемної ситуації тощо).

Третій етап – *рефлексії (підсумковий)* – аналіз та оцінка результатів соціально-педагогічного супроводу.

Тривалість етапів соціально-педагогічного супроводу визначає специфіка конкретного випадку, особливості соціальної ситуації дитини.

Аналіз наукової літератури (Н. Захарова, А. Капська) дав змогу визначити такі складові *змісту* соціально-педагогічного супроводу:

– системний облік таких дітей;

- інформаційна допомога; фахова оцінка ситуації;
- виявлення потреб та проблем дітей та їх сімей;
- сприяння в задоволенні потреб, отриманні допомоги, пільг, лікування, реабілітації, оздоровлення дітей, членів їх сім'ї;
- систематичні та комплексні заходи, спрямовані на подолання життєвих труднощів, збереження і підвищення соціального статусу дітей;
- врахування і захист інтересів та прав дитини;
- допомога в набутті необхідних соціальних навичок;
- соціально-педагогічна, психологічна корекція та підтримка;
- індивідуальне супроводження до служб чи закладів (у випадку необхідності); представництво інтересів дитини або членів сім'ї.
- моніторинг виконання заходів.

Слід пам'ятати про недопущення своїми діями чи бездіяльністю вторинної травматизації дитини та, у разі потреби, перенаправляти дітей, їх батьків до інших спеціалістів.

Доцільно здійснювати такі основні організаційні форми роботи як: індивідуальна (допомога і соціальна реабілітація відповідно до потреб та проблем); соціально значуща діяльність; соціальне навчання, що здійснюється в освітніх закладах; соціально-психолого-педагогічна та юридична підтримка; консультування, у процесі якого виявляються і знаходяться шляхи виходу з проблеми; підтримка на рівні держави, соціальних інституцій, спеціальних установ, професіоналів і волонтерів, спрямовані на допомогу таким сім'ям.

Висновки. Отже, соціально-педагогічний супровід дітей, із сімей, постраждалих в ході АТО забезпечує надання комплексної своєчасної соціальної, педагогічної, психологічної, правової допомоги дітям та їх сім'ям, сприяє створенню умов для успішного соціалізації дітей.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
2. Закон України «Про соціальні послуги» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15>
3. Захарова Н. М. Соціальний супровід сімей, які опинились у складних життєвих обставинах / Н. М. Захарова // Вісник Запорізького національного університету [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/80/13929-socialno-pedagogichnij-suprovid-simej-yaki-opinilis-u-skla-dnix-zhittyevix-obstavinaх.html>

4. Капська А. Й. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / А.Й. Капська, І.В. Пеша – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 232 с

5. Курагина Г. С. Социально-педагогическое сопровождение подростка из многодетной семьи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Курагина Галина Салихьяновна. – СПб., 2005. – 195 с.

6. Пятницкая Е.В. Психология травматического стресса: учебное пособие / Е.В. Пятницкая. – Балашов: Николаев. – 2007. – 140 с.

7. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. / Н. Бочкор, Є. Дубровська, О.Залеська та ін. – Київ: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. – 84 с.

8. Шпак О. Соціально-педагогічний супровід у системі адаптації молодого вчителя / О. Шпак, Н. Угляренко // Молодь і ринок. – 2005. – №5 (15). – Одеса ГО «Південна фундація педагогіки», 2011. – С. 5 – 10.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Zakon Ukrainy “Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishn'o peremishchenykh osib” [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

2. Zakon Ukrainy “Pro sotsialni posluhy” [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15>

3. Zakharova N.M. Sotsialnyi suprovid simej, iaki opynylysia u skladnykh zhyttievnykh obstavynakh / N.M. Zakharova // Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/80/13929-socialno-pedagogichnij-suprovid-simej-yaki-opinilis-u-skla-dnix-zittyevix-obstavinaх.html>.

4. Kapska A.Y. Sotsialnyi suprovid riznykh katehorii simej ta ditei: navch.posibnyk [dlia stud.vyshch.navch.zakl.] / A.Y.Kapska, I.V. Piesha – K.: Tsentr uchbovoi literatury, 2012.-323 s.

5. Kuragina G. S. Social'no-pedagogicheskoe soprovozhdenie podrostka iz mnogodetnoj sem'i: dys.kand.ped.nauk: 13.00.05/ : Kuragina Galina Salih'yanovna. - SPb., 2005. – 195 s.

6. Pyatnickaya E.V. Psihologiya travmaticheskogo stressa: uchebnoe posobie / E.V. Pyatnickaya. – Balashov: Nikolaev. – 2007. – 140 s.

7. Sotsialno-pedahohichna ta psykholohichna robota z ditmy u konfliktnyi ta postkonfliktnyi period : metod. rek. / N. Bochkor, Ye. Dubrovska, O. Zaleska, ta in. – Kyiv: MZHPTS “La Strada-Ukraina”, 2014. – 84 s.

8. Shpak O. Sotsialno-pedahohichnyi suprovid u systemi adaptatsii molodoho vchytelia / O. Shpak, N. Uhliarenko // Molod i rynok. – 2005. – No 5 (15). – Odesa HO “Pivdena fundatsiia pedahohiky”, 2011. – S.5 – 10.

Kovbas B. I., Protas O. L. The social-pedagogical support of children from families affected during ATO. The article substantiates the need of assistance for children from families who have suffered from ATO (anti-terrorist operation). It is established that families with such children have the status of families in difficult life circumstances. It is defined, that a family in difficult life circumstances is the family that have lost their educational opportunities because of such conditions, that violate the normal human life of one or more family members, the consequences which they cannot overcome on their own.

It is determined that complex and, at the same time, individual approaches should be applied when working with such families in accordance with needs and characteristics of a certain family.

It is established that the prevailing type / technology of work with such families is support.

The concept of the term “support” in social, pedagogical, social-pedagogical aspects is defined.

The main features of social-pedagogical support are singled out. It is proved that social-educational support for children from families affected during ATO must take into consideration peculiarities of children and their families. Important characteristics of forced internal migrants’ families and basic problems observed in children from families affected by the combat operations in eastern Ukraine are singled out.

The features of social-pedagogical support to children from such families in conditions of a general education institution are determined.

The objectives, tasks, principles, key components of social-pedagogical support of children from families affected during ATO are considered. Stages of the support implementation are provided: preparatory, realization, reflection.

It is established that the duration of social-pedagogical support is determined by the specifics of a particular case, a child’s social situation. Components of the content of children social-pedagogical support are

revealed. The main organizational forms of social-pedagogical support of children from families affected during ATO were singled out.

It is established, that in order to give assistance to these children and their families, other professionals from various institutions and organizations should be involved if necessary. Therefore, it is determined that social-pedagogical support is a type / technology of social-pedagogical activity, that ensures provision of complex social, educational, psychological and legal assistance for children and their families, promotes creation of conditions for successful development and socialization of children.

Key words: difficult life circumstances, families in difficult life circumstances, internally displaced persons, forced internal migrants, children from families who have suffered from ATO, traumatic stress, post-traumatic stress disorders, support, social support, pedagogical support, social-pedagogical support.

Отримано 08.04.2017

УДК 316. 627–053.6

Л. П. Мельник
О. М. Чайковська
chaikovska.oksana@ukr.net

ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОГРАМИ ФОРМУВАННЯ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Мельник Л. П., Чайковська О. М. Характеристики програми формування просоціальної поведінки в умовах позашкільного закладу. У статті проаналізовано програму формування просоціальної поведінки в умовах освітнього середовища позашкільного закладу. Представлено експериментально-психологічну програму, що передбачає проведення корекційної роботи в єдності таких напрямів, як когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий. Розкрито складові